

Ekspertu atzinuma kriminālprocesā novērtēšana

Dr. iur. Marina Sumbarova

Baltijas Starptautiskā akadēmija, Latvija
sumbarova.marina@inbox.lv

Kopsavilkums

Šīs publikācijas mērķis ir iepazīstināt ar pētījumu, kurā analizēti pamatnolikumi par to, kā procesa virzītājs izvērtē eksperta atzinumu. Pētījuma galvenie uzdevumi bija šādi: eksperta atzinuma raksturojuma satura noteikšana, teorētisko jautājumu par eksperta atzinumu izskatīšana, dažu zinātnieku viedokļu par pētījuma tēmu analīze, kā arī eksperta atzinuma pierādīšanas nozīme, izmeklējot kriminālprocesus. Eksperta atzinumam ir tikai viņam raksturīgas izvērtēšanas īpatnības, kas ietekmē tā ticamību, un tās ir cieši saistītas ar pirmstiesas un tiesas kriminālprocesa kvalitāti.

Atslēgvārdi: kriminālprocess, Kriminālprocesa likums, eksperta atzinums, pierādījums, kriminālistika.

Ievads

Noziegumu kvalitatīva izmeklēšana saistīta ar izmeklēšanas darbību, tostarp speciālo izmeklēšanas darbību, kā arī procesuālo un operatīvo izmeklēšanas darbību veikšanu.

Rakstā pētīti noteikumi, kas regulē eksperta un speciālista darbības kriminālprocesu izmeklēšanā, kā arī pievērsta uzmanība kriminālistisko līdzekļu un metožu aktīvai izmantošanai noziegumu izmeklēšanā, lai kriminālprocesu virzība notiktu saprātīgā termiņā, īpaši uzsverot ekspertu atzinuma kriminālprocesā objektīvas novērtēšanas nozīmi.

Eksperta atzinuma loma kriminālprocesā

Pamatots un ticams eksperta atzinums ir viens no pierādījumiem kriminālprocesā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma [3] (turpmāk – KPL) 127. panta pirmo daļu kriminālprocesā pierādījumi ir jebkuras likumā paredzētajā kārtībā iegūtas un noteiktā

procesuālajā formā nostiprinātas ziņas par faktiem, kurus kriminālprocesā iesaistītās personas savas kompetences ietvaros izmanto pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esamības vai neesamības pamatošanai.

Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka par pierādījumu kriminālprocesā var būt eksperta vai revidenta atzinums par faktiem un apstākļiem. Šo atzinumu rakstiski sniedz konkrētajā kriminālprocesā iesaistīts eksperts vai revidents (KPL 132. panta pirmā daļa). Procesa virzītājs, jo īpaši izmeklētājs, eksperta atzinumu dažkārt novērtē nepilnīgi. Ņemot to vērā, bieži vien tiek noteikta atkārtota ekspertīze. Saskaņā ar KPL 197. panta pirmo daļu atkārtota ekspertīze tiek noteikta, ja procesa virzītājs apšaubā eksperta atzinumu pēc būtības tā nepamatotības, būtisku nepilnību vai pieļautu metodiska rakstura kļūdu dēļ, kā arī gadījumā, ja tiek konstatēta eksperta nepietiekama kvalifikācija vai nekompetence vai ja ir pieļauti būtiski pārkāpumi ekspertīzes izdarīšanas procesuālajā kārtībā.

Izmeklētājam var nebūt zināšanu par kriminālistisko metodiku, viņš nav speciālists, un viņam nav speciālo zināšanu dažādās zinātnes, tehnikas, arodu u. c. jomās. Daudziem izmeklētājiem nepietiek profesionālās meistarības. Ne visiem izmeklētājiem ir izveidojies skaidrs priekšstats par kriminālistiskās ekspertīzes zinātniski metodiskajiem pamatiem un iespējām.

Kriminālistikā metodika attīstās, pateicoties mūsdienu noziegumu izdarīšanas paņēmieni, kā arī to izdarīšanas rezultātā izveidojošos pēdu izpētei, tipisku izmeklēšanas situāciju un versiju sistēmu izstrādei, izdarītā un vainīgā personības kriminālistiskās analīzes pilnveidošanai, noziegumu atklāšanas un izmeklēšanas jaunākās pieredzes apkopošanai [5].

Praksē rodas nepieciešamība vērsties pie ekspertiem, lai saņemtu konsultatīvu palīdzību. Kriminālistikas pamatlicējs, Austrijas tiesu izmeklētājs Hanss Gross norādīja uz pēdu un lietisko pierādījumu lomu noziegumu atklāšanā. Tieši viņš uzsvēra zinātniski tehnisko līdzekļu un dabaszinātnes metožu izmantošanas nepieciešamību izpētē un noziegumu atklāšanā.

Saskaņā ar KPL 33. panta pirmo un otro daļu "ekspertīžu iestādes ekspertam ir pilnvaras veikt kriminālprocesu, ja viņš ir ieguvis tiesības veikt noteikta veida ekspertīzes un saņēmis procesa virzītāja uzdevumu. Eksperts procesa virzītāja uzdevumā izdara ekspertīzi, ja pierādīšanai nepieciešamās informācijas iegūšanai jāveic izpēte, izmantojot speciālas zināšanas, ierīces un vielas; veic notikuma vai citas vietas, liķa, apvidus, priekšmetu apskati; izdara personu aplūkošanu; izņem paraugus salīdzinošajai izpētei; piedalās citu izmeklēšanas darbību veikšanā; izmanto speciālās zināšanas noziedzīga nodarījuma pēdu un lietu atrašanai un izņemšanai" [3].

Savukārt saskaņā ar KPL 34. panta pirmo daļu "procesuālajā formā pieaicināt un ar lēmumu uzdot ekspertīzi veikt personai, kura nav ekspertīžu iestādes eksperts, bet kuras zināšanas un praktiskā pieredze ir pietiekama ekspertīzes izdarīšanai" [3]. Pieaicinātajam ekspertam ir KPL 33. panta trešajā un ceturtajā daļā norādītās tiesības, kā arī tiesības saņemt to uzdevumu atlīdzību, kas radušies sakarā ar ierašanos pēc procesa virzītāja aicinājuma.

Eksperta atzinuma vērtēšanas kritēriji

Eksperta atzinums ir viens no pierādījumiem, tāpēc to, tāpat kā citus pierādījumus kriminālprocesā, novērtē no attiecināmības, pieļaujamības un ticamības viedokļa. Par eksperta atzinuma patiesumu un tā ticamību galvenokārt liecina procesuālie raksturojumi un jautājumi, kas savukārt saistīti ar tā zinātniski metodisko raksturojumu.

Izpētot vairāku zinātnieku nostāju un izanalizējot viedokļus, kā arī ņemot vērā autores praktisko pieredzi krimināllietu izmeklēšanā, var uzskatīt, ka procesuālo īpašību pamatjautājumos jāiekļauj arī jautājums par eksperta ieinteresētību kriminālprocesa iznākumā, proti, tā ir vai nav; kā arī jānosaka, vai eksperts ir speciālists noteiktajā kriminālistiskās ekspertīzes jomā. Turklāt nepieciešams noskaidrot, vai, veicot ekspertīzi, tika ievērotas kriminālprocesa dalībnieku tiesības, kas norādītas KPL.

Krimināllietā ne mazāk svarīga ir eksperta sniegto pierādījumu likumīga noformēšana par eksperta atzinumu. Lai varētu pareizi novērtēt eksperta atzinumu, nepieciešams noskaidrot zinātniski metodiskos jautājumus, proti, noteikumus, kurus ievēro eksperts, veicot ekspertīzi un pamatojot atzinumu. Vai eksperta izvēlēta izpētes metode ir pareiza, vai materiāls, kuru izmeklētājs iesniedza ekspertīzes veikšanai, bija pietiekamā daudzumā, un vai eksperts izmantoja pilnīgi visu materiālu, lai izdarītu secinājumus, kas iekļauti eksperta atzinumā? Tikpat svarīgi ir pazīmju novērtēšanas jautājumi, kas bija eksperta atzinuma pamatā (vai tie ir pareizi, vērtējot no loģikas viedokļa), kas norādīti eksperta atzinuma pētnieciskajā daļā un kas ļāva izdarīt atbilstošus secinājumus.

Šādā veidā izskatīto procesuālo un zinātniski metodisko īpašību jautājumu kopums uzskatāms par nepieciešamu nosacījumu eksperta atzinuma novērtēšanai. Eksperta atzinuma un lietas citu iegūto pierādījumu analīze liecina par eksperta veiktā atzinuma patiesumu un ticamību. Eksperta atzinums ir viens no pierādījumu avotiem, bet tajā ietvertās ziņas var būt pierādījums krimināllietā. Tas – tāpat kā ikviens cits pierādījumu avots – jānovērtē procesa virzītājam un tiesai. Salīdzinājumā ar citiem pierādījumu avotiem tam nedrīkst būt priekšrocību [2].

Šeit aplūkotos jautājumus var definēt kā vispārējus, jo tie attiecas uz visiem kriminālistiskās ekspertīzes veidiem. Izmeklētājam tie ir jāizskata, veicot jebkura veida ekspertīzes atzinuma novērtēšanu kriminālprocesā.

Tomēr, novērtējot noteiktā veida ekspertīzes atzinumu, svarīgi pievērst uzmanību tā zinātniskās metodikas specifikai.

Ņemot vērā, ka eksperts gan patstāvīgi izvēlas pētījuma metodes un līdzekļus, gan arī patstāvīgi apraksta veicamā pētījuma procesu un rezultātu, viņa pienākums ir atcerēties, kam adresēti rezultāti un kuram būs jānovērtē viņa atzinums [4].

Atkārtotas ekspertīzes vajadzību minimizējošie faktori

Atkārtota ekspertīze kriminālprocesā noved pie kriminālprocesa izmeklēšanas novilcināšanas. Tāpēc ļoti svarīgas ir izmeklētāja un ekspertu konsultācijas pirms ekspertīzes uzsākšanas, lai atkārtotas un papildu ekspertīzes tiktu noteiktas ļoti reti, proti, kad kriminālprocesā bez tām iztikt nav iespējams. Piemēram, krimināllietā par vairāku personu slepkavību pilsonis K. tika atzīts par nepieskaitāmu. Izpētot izmeklētāja noteiktās psihiatriskās ekspertīzes atzinumu, tika konstatēts, ka eksperts nav pilnvērtīgi profesionāli kompetents veiktā pētījuma jomā. Tika noteikta atkārtota tiesu psihiatriskā ekspertīze. Pilsonis K. tika atzīts par personu ar ierobežotu pieskaitāmību un tika saukts pie kriminālatbildības.

Eksperta atzinuma ticamību raksturo viņa kompetence un izmantoto pētījuma metožu, līdzekļu un metodiku zinātniskā pamatotība. Piemēram, krimināllietā par smagu miesas bojājumu nodarīšanu pilsonim N. tika veikta daktiloskopiskā ekspertīze. Tomēr eksperta atzinuma izpētes gaitā tika konstatēts, ka identifikācijai derīgas pēdas netika atrastas. Eksperta lietotās pētījuma metodes nepieļāva iespēju turpmāk noteikt un veikt atkārtotu ekspertīzi, jo eksperts bija izmantojis visus ekspertīzei iesniegtos lietiskos pierādījumus.

Noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanā pēdu meklēšana, atrašana, izņemšana un izpēte vienmēr ir ļoti svarīga, jo pēdas ir galvenais pierādījuma informācijas avots izmeklējamā lietā [1].

Eksperta atzinuma novērtēšanā būtiska nozīme ir to lietisko pierādījumu, uz kuru izpētes pamata sniegts atzinums, procesuālai noformēšanai lietā. Piemēram, lēmumam par ekspertīzes noteikšanu krimināllietā par laupīšanas faktu attiecībā pret pilsoni D. tika pievienoti lietiskie pierādījumi, tomēr aploksne (tajā bija papīra lapa), kurā tie atradās, nebija aizzīmogota un izmeklētājs to nebija parakstījis. Eksperts šajā gadījumā atteicās veikt eksperta pētījumu, pamatojot atteikumu ar šīm nepilnībām.

Ja netiek pildītas Kriminālprocesa likuma normas, kas nodrošina lietisko pierādījumu saglabāšanu, pierādījuma nozīmi zaudē gan lietiskie pierādījumi, gan eksperta atzinums, kas veikts uz to pētījuma bāzes.

Kriminālprocesos par dokumentu viltošanas faktu bieži ir gadījumi, ka ekspertam salīdzinošai izpētei tiek nosūtīti nepilnvērtīgi izņemti paraugi. Tad izmeklētājs lēmumā norāda, ka lēmuma pieņemšanas brīdī nav iespējams izņemt eksperimentālos vai brīvos rokraksta paraugus. Ja saskaņā ar šādu lēmumu tiek veikts pētījums, izmeklētājs novērtē eksperta atzinumu un nosaka atkārtotu ekspertīzi. Tādējādi eksperta pētījums, kura gaitā tika izpētīti nepienācīgi paraugi, kā arī nepilnīgi iesniegti paraugi, nav uzskatāms par ticamu.

Viens no galvenajiem eksperta atzinuma patiesuma konstatēšanas faktoriem ir jautājums par zinātniskās metodikas lietošanu. Eksperta atzinums tiek atzīts par pierādījumu, ja noteikta pētījuma sākumpozīcijas ir zinātniski pamatotas un izstrādātas piemērošanai noteiktu objektu izpētei.

Mūsdienu zinātnē ir izstrādāts pietiekami daudz paņēmieni, kas tiek izmantoti lietisko pierādījumu izpētei. Vērtējot pētījumā izmantotās metodes zinātnisko pamatojumu, izmeklētājam jānoskaidro, vai attiecīgā pētījuma metode ir piemērojama lietiskajiem pierādījumiem un vai tā ir pietiekama, lai sniegtu atzinumu.

Dažreiz, piemēram, piemērojot izpētei kādu no zinātniski tehniskajiem paņēmieniem, eksperts ar tā palīdzību nav atklājis pietiekamu pazīmju kopību, lai sniegtu pozitīvu atzinumu. Tomēr, neizmantojot citas metodes, eksperts uzskatījis par nepieciešamu atteikties no šī jautājuma risināšanas. Izmeklētājs, kritiski izskatot šādu atzinumu, var secināt, ka eksperta atteikums ir nepamatots, un tāpēc var motivēti noteikt atkārtotu ekspertīzi. Izmeklētājam jāpārzina piemērojamie ekspertīzes zinātniskie pamati un šajā nolūkā jāstudē mūsdienu kriminālistikas literatūra, jāpaaugstina profesionālā kvalifikācija un jāpiedalās zinātniski praktiskās konferencēs.

Eksperta pētījuma metodika ir atkarīga no zinātniski tehniskā paņēmiena, ko eksperts izmanto kāda fakta konstatēšanai. Savukārt izmeklētājam jānovērtē eksperta atzinums no loģikas, argumentācijas un secinājumu viedokļa. Šīs darbības ir nepieciešams paņēmieni, lai noteiktu eksperta atzinuma ticamību.

Lai novērtētu eksperta atzinumu kā pierādījumu kriminālprocesā, būtu svarīgi ievērot vēl dažus noteikumus. Eksperta atzinumam jāatbilst visām prasībām, kas norādītas Kriminālprocesa likumā, kā arī jānorāda eksperta atzinuma zinātniskā pamatotība. Jāatzīmē, ka svarīgi ir noteikt eksperta atzinuma vietu un nozīmi kopsakarībā ar citiem procesa virzītāja savāktajiem pierādījumiem kriminālprocesā.

Rakstā tika akcentēti vissvarīgākie eksperta atzinuma novērtēšanas kritēriji, tie tika definēti, savukārt izdarītie secinājumi veicinās kvalitatīvu un ātru kriminālprocesu izmeklēšanu Latvijā no procesa virzītāja, izmeklētāja, prokurora un tiesneša puses.

Secinājumi

1. Kriminālprocesā biežāk vajadzētu izmantot papildu un atkārtotus pētījumus, nozīmējot atbilstošas ekspertīzes.
2. Eksperta atzinumā jānorāda informācija, kāda metodika ir izmantota, veicot ekspertīzi, kā arī jāpamato metodikas izvēle, atsaucoties uz izvēlētajās metodikas autoru un to, kādos gadījumos šī metodika tikusi izmantota iepriekš.
3. Ekspertu atzinumos būtu jānorāda, kurš normatīvais akts apstiprina izvēlēto metodiku.
4. Nepieciešams papildināt Kriminālprocesa likuma 203. panta otrās daļas 8. punktu un izteikt to šādā redakcijā: "Eksperts atzinumā norāda: [...] izpētē izmantotās metodikas, kas satur konkrētas ziņas par metodikas autoru un normatīvo aktu, kurā šī metodika ir publicēta, un datumu, kad šī metodika bija apstiprināta, un iegūtos rezultātus."
5. Šis un arī turpmākie pētījumi par tēmu "Ekspertu atzinuma kriminālprocesā novērtēšana" ļaus kvalitatīvi un likumiski virzīt kriminālprocesus Latvijā.

Assessment Criteria of Expert Opinion on Criminal Trial

Abstract

The purpose this article is to research the basic provisions about an expert opinion assessment by a person directing the process in criminal trial. The main tasks are to define the contents of the characteristic of the expert opinion, to consider theoretical questions about the expert opinion, to analyse a number of scientific positions on a research subject, and also to explain the evidentiary value of the expert opinion during investigation of criminal cases. The expert opinion has unique properties which influence its reliability, and are inseparably linked with the quality of carrying out pre-judicial and judicial criminal trial.

Keywords: criminal procedure, Criminal Procedure law, expert opinion, evidence, forensics.

Avoti un literatūra

1. Grieznis, P. *Praktiskā kriminālistika. Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte*. 2. grāmata. Rīga: SIA "Petrovskis un Ko", 2009.
2. Konovalovs, J. Ekspertizes materiālu izvērtēšana un izmantošana izmeklēšanā un tiesā. No: *Kriminālistika*. 2. d. Kriminālistiskā taktika. Aut. gr. A. Kavaliera vadībā. Papild. un paplašināts 4. izd. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2003.
3. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 74(3232), 11.05.2005.
4. Аверьянова, Т. В. Назначение и производство судебных экспертиз. No: *Криминалистика: учебник для студентов и вузов*. Под ред. А. Ф. Волынского, В. П. Лаврова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008.
5. *Криминалистика для следователей и дознавателей: Научно-практическое пособие*. Под ред. А. В. Аничина. Москва: Юридическая фирма "КОНТРАКТ": ИНФРА-М, 2010.